Samlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 97 1976

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

Almqvist & Wiksell, Uppsala 1977

värr är det kort, men författaren avslöjar att vi kan hoppas på att så småningom få läsa ett separat arbete om stenstilens Tessin i helfigur. Tessins stenstilar fick en omedelbar popularitet och förorsakade en häftig ökning av stenstilsproduktionen i landet. En mycket intressant illustration till den Tessinska stenstilens slagkraft är Linnés dedikation till Clas Ekeblad i *Skånska resan,* som Sixten Belfrage beskrivit i »Dedikationen i Linnés Skånska resa» (*Svenska Linnésällskapets Årsskrift* 1944; omtryckt i samlingsvolymen *Linnés språk och stil,* utg. av Sigurd Fries 1971). Veterligen är Belfrages uppsats den enda moderna stenstilsstudien före Ridderstads avhandling, där den gott hade kunnat anföras.

Per Ridderstad har under sitt forskningsarbete med stenstilen haft att ta itu med de svårigheter som en pionjär alltid möter. I allmänhet har han bemästrat dem med fasthet och elegans. Den viktigaste och mest beklagliga begränsningen i avhandlingen består i att författaren inte har behandlat stenstilen från språklig och stilistisk synpunkt. En genre som i så ovanligt hög grad just är ett stilistiskt fenomen borde kanske i första hand ha betraktats ur den aspekten, med uppoffrande av en del alltför vidlyftiga referat. Det är dock oförnekligt att Ridderstad har genomfört sin forskningsuppgift med både energi och intelligens; han har uppdagat okända sammanhang och lyckats ge hanterlig struktur åt ett stort och tidigare osorterat material.

Torkel Stålmarck

Gunilla Dahlberg: *»Dän Swänska Theatren». Studier kring vår första fasta teatertrupp, dess scen och repertoar, 1.* Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet 1976. (Stencil.)

Det är en viktig och spännande uppgift Gunilla Dahlberg åtagit sig då hon valt att studera omständigheterna kring vår första fasta teatertrupp, den som verkade 1682–91, först i Uppsala och sedan i Stockholm. Truppen är bekant sedan länge och uppmärksammad i forskningen, både för sin scenverksamhet och för sitt dramatiska författarskap, det som brukat gå under namnet »Lejonkulans dramatik». Men de studier som gjorts tidigare, senast och främst av Oscar Wieselgren (1909), ligger bortom den nya syn på barockens litteratur och teater, som hör senare decennier till och som framför allt har sett kulturyttringarna som sociala fenomen. Den teatertrupp det gäller verkade i Sverige, när barocken stod på sin höjdpunkt och avsatte rika frukter både inom litteratur och bildande konst. Teatern är också den närmaste svenska motsvarigheten till den franska hovteater, som bl. a. blev franskklassicismens scen. Det är inte oviktigt att det första Racineframförandet i Sverige skedde ett av de första år då truppen verkade.

Av detta perspektiv ser man tyvärr inte mycket i Gunilla Dahlbergs avhandling. Det kan bero på att hon menat att platsen för det vore det färdiga arbete, varav här bara den första delen föreligger. Men även om så vore, även om det kan sägas, att denna del aldrig hinner fram till de centrala frågorna, hade det varit av värde för läsaren att redan här se vad författaren syftade till. Som recensionen skall visa, kunde ett sådant perspektiv också ha behövts vid tolkningen av en del företeelser, trots att dessa i första hand rör utanverk.

Den del som föreligger är huvudsakligen en presentation och analys av källorna för kunskapen om vår första fasta teatertrupp. Därvid användes en mängd olika metoder, studium av bokband och papper, bibliografiska studier, biografiska undersökningar, allt vittnande om ett ovanligt kritiskt sinne, en vilja att sätta ifråga och lägga fast grund under fötterna. Det mesta är helt mönstergillt utfört och endast i några fall krävs kompletteringar. Som ett första viktigt resultat kan man se avfärdandet av den gamla beteckningen »Lejonkulans dramatiker». Dahlberg kan visa, att författartruppen endast kort tid hade tillfälle att skriva för den teater invid kungliga slottet, som gick under namnet »Lejonkulan», och att flera av dess dramer sannolikt inte uppförts där. Den rätta benämningen är »Dän Swänska Theatren».

Till de viktigaste källorna för vår kunskap om »Dän Swänska Theatren» hör två handskrifter, som båda innehåller nio av truppens dramer, den ena kallad »Löberödshandskriften», eftersom den vid 1800-talets början tillhörde släkten De la Gardie på Löberöd i Skåne, den andra kallad »Sundbyhandskriften», efter slottet Sundby i Sörmland, där den funnits. Viktiga frågor blir: hur gamla är dessa handskrifter, hur förhåller de sig till varandra, på vilket sätt har de tillkommit? Frågeställningarna är inte nya, men Dahlberg gör ett precisionsarbete, där Oscar Wieselgren och andra gått mera hastigt fram. Efter att ha prövat datering med hjälp av ortografien i avskrifterna, handstilen och bokbandens utseende gör hon en undersökning av papperets vattenmärken. Denna, som är ytterst noggrant utförd och gjord med hjälp av både svensk och utländsk expertis, leder till konstaterandet att Löberödshandskriften med största sannolikhet tillkommit på 1690-talet och Sundbyhandskriften på 1730-talet. Ett studium av förhållandet mellan handskrifterna visar vidare, att den senare är beroende av den förra, som direkt avskrift eller med ett nu förlorat mellanled. Man måste därför räkna med kontakt mellan handskrifterna, sannolikt på 1730-talet.

Här vidtar nu en ny, lika spännande undersök-

ning, en bibliografisk. Många spår leder ingenstans, men Dahlberg hittar också, efter vidlyftiga undersökningar av tänkbara bokförteckningar knutna till katalogiseringar av bibliotek eller bouppteckningar, ett spår som leder rätt. Det leder till Gustaf Rålamb, en känd boksamlare under första hälften av 1700-talet. I Rålambska stiftelsens arkiv på RA fann hon en katalog som tycks gälla Gustaf Rålambs boksamling och som förtecknar titlarna på samtliga skådespel som ingår i Löberöds- och Sundbyhandskrifterna. Författaren kommer fram till att katalogen måste vara skriven 1748. Den får därigenom ett extra stort litteraturhistoriskt intresse eftersom den tillsammans med en motsvarande över tryckta verk visar vilka böcker i Rålambs bibliotek Dalin hade tillgång till före branden 1751, som ödelade större delen av det. Tillkomståret kan emellertid preciseras något. Dahlbergs datering bygger bl. a. på att katalogen inte upptar någon bok tryckt efter 1748. I själva verket upptar katalogen endast tre böcker från åren 1746–48, och de är alla införda i efterhand, vilket framgår såväl av själva katalogen som av dess register. Katalogen har alltså kommit till 1745, före den första branden 1747.

Flera ting i katalogen verkar dock förbryllande. Ett är att de olika dramerna förts på resp. författare, något som vore egendomligt om det gällde samlingsbandet Sundbyhandskriften. Efter viss diskussion vågar författaren dock identifiera det avsedda med Sundbyhandskriften. Ett annat är att dramerna inte förs till författare på samma sätt som i de båda handskrifterna. I katalogen blir även de i handskrifterna anonyma dramerna försedda med författare. Det hela kompliceras dessutom av att Löberödshandskriftens siste private ägare, Jacob de la Gardie, även han gav författarnamn till de ursprungligen anonyma dramerna, dock ej identiska med de i Rålambskatalogen. Denna attribution är sen, men Erik Noreen har på vetenskaplig väg delvis kunnat ge den sitt stöd.

Dahlberg är emellertid benägen att tro mer på Rålambs attribution än på Jacob de la Gardies. Själva attributionsfrågan fäster hon f. ö. inte stor vikt vid. Där är jag inte ense med henne. Det drama, som innehåller de viktigaste uppgifterna om teatertruppen – och därför också används flitigt av författaren – är det anonyma *Valete Theatren.* En riktig uppfattning om vem som har skrivit pjäsen är enligt min mening av vikt vid tolkningen av de uppgifter pjäsen ger om verksamheten. De la Gardie och Noreen vill tillskriva pjäsen Börk, medan Rålambs katalog nämner Törnqvist. Ordalagen i pjäsen är sådana, att jag för min del vill tro att den som skrivit den har stått som truppens ledare. Det är därför viktigt att veta om denne obekante är Törnqvist eller Börk.

Jag anser också, att man inte kan avfärda Noreens attributioner så som författaren gör (s. 53). Visserligen kan man göra många invändningar. Den främsta är att Noreen inte skiljer mellan starka argument och svaga utan förefaller tillmäta alla samma värde. Noreens metod är också osäker med hänsyn till möjligheten av påverkan författarna emellan, något Noreen själv räknar med. Här förefaller en kvantitativ metod, som använder sig av skillnader mellan de vanliga småordens frekvenser och av språkets dolda struktur, vara riktigare. Jag har gjort en undersökning med hjälp av sådan metod. Jag tog slumpmässigt ut 2 000 ord ur Börks Darius, 2 000 ur Törnqvists del av Lykkko-prijs och därefter 2 000 ur vardera Phaëton och Valete Theatren, som ju är anonyma och som diskussionen närmast gäller. Sedan jämförde jag dessa stickprov med avseende på ordförrådets storlek, ordens fördelning på olika ordklasser och frekvenserna för några vanliga småord. Ordförrådets storlek är ungefär detsamma hos båda författarna, 633 mot 637, och kan alltså inte användas som kriterium. Men som nedanstående tabell visar, fördelar sig orden helt olika på de stora ordklasserna, med undantag av verb. Drar vi så in Phaëton och Valete Theatren finner vi klar likhet med Börk.

	Börk Darius	Törnq. Lykko-pr.	Anonym Phaëton	Anonym Val. Th.	Anonym Hippol.
Formord	898	734	858	927	787
Subst.	311	445	312	263	372
Adj.	101	156	102	92	136
Verb	425	410	460	450	433
Adv.	203	155	213	234	185

Enskilda ord som uppvisar stora frekvensskillnader hos de båda författarna är *doch, men, ej, intet, nog:*

	Börk Darius	Törnq. Lykko-pr.	Anonym Phaëton	Anonym Val. Th.	Anonym Hippol.
doch	13	1	10	19	13
men	19	0	15	13	6
ej	24	15	34	42	18
intet	6	1	10	4	3
nog	5	1	7	5	4

Lägger man samman det hela måste man säga, att Noreens attribution av Phaëton och Valete Theatren får ett gott stöd. Dramat Hippolitus menade Noreen däremot inte vara skrivet av någon av de båda författarna utan av en tredje, obekant. De siffror jag får ger också här ett gott stöd.

Genom att Löberödshandskriften nu kan dateras till 1690-talet blir det intressant, att skrivaren inte hade fått alla uppgifter om alla dramerna, eftersom han inte angivit författare, titel och uppgift om föreställning för några. Med start i detta kan man komma längre i analysen av handskriften än Dahlberg gör. Hon uppger att skrivaren lämnat några sidor mellan dramerna blanka för att sedan kunna komplettera. Men man kan här notera att det inte har gjorts hur som helst. I allmänhet finns bara ett par tomma sidor. Men före Orpheus har vi 18 och före Phaëton 15. Dessa pjäser är dels anonyma, dels saknar de vad de andra har: titelblad, lista över dramatis personae, scenanvisning etc. Anonyma är även Philomela, Hippolitus och Valete Theatren. Men dessa har det övriga. Alltså har skrivaren reserverat plats för de uppgifter han ansåg nödvändiga men saknade i förlagorna. Skrivaren har tydligen velat göra en värdig och fullständig avskrift efter bästa förlagor. Han har räknat med att kunna erhålla kompletterande uppgifter. Men detta gör att man inte som skett tidigare bör anta, att avskriften varit avsedd som gåva från teatertruppen eller någon av dess medlemmar. I så fall borde kompletteringarna ha kunnat erhållas. Det är mera sannolikt att någon, som har varit intresserad av texterna, har samlat dem och låtit skriva av dem, men att de förelåg i olika skick och han fick inte kontakt med alla medlemmarna i truppen.

Att avskriften tänkts ge en vinnande bild av truppens författarskap framgår också av dramernas ordning. Först står Lykko-prijs, det ståtliga festspelet från 1689, sist det Valete Theatren, med vilket truppen tog avsked, och som författaren vill datera till tidigare samma år. Ordningen skulle alltså inte vara kronologisk och inte heller bygga på författarskapet. Däremot är ordningen utmärkt, om man avsåg att ge en sluten, representativ bild av författarskapet.

Beträffande Valete Theatren gör Dahlberg en helt ny datering. Man har tidigare menat att det skrevs 1691, då truppen lade ner sin verksamhet. Med stöd av tidigare inte använda källor har Dahlberg kunnat visa, att Lejonkulans scen som truppen använde de första åren i Stockholm revs i augusti 1689. Hon vill nu sätta Valete i samband med rivningen. En sådan datering skulle också stämma med en perifrastisk tidsangivelse för verksamheten, sex år, som dramat ger. Dateringen förefaller riktig, men författaren kunde här tryckt mer på att Valete så klart skiljer skådeplatsen och övningen, där förlusten av det förra framställs som det primära.

En fråga som avhandlingen inte diskuterar tillräckligt rör kontinuiteten mellan de olika verksamhetsområdena. Det är knappast möjligt att alla de sedan väl kända författarna var med som författare från början. Isak Börk var sannolikt inte mer än 15–18 år, då truppen började i Uppsala, och Törnqvist bara 14. Ingen tillfällesdikt av Börk är känd från tiden i Uppsala. Det är också anmärkningsvärt att intet av de bevarade dramerna uppges vara uppfört i Uppsala. I de nu under utgivning varande konsistorieprotokollen för Uppsala universitet har Dahlberg fått viktiga uppgifter om teatern i Uppsala, men ingenting om repertoaren.

Viktigast är dock resultaten rörande verksamheten i Stockholm. Dahlberg skjuter andra ting än Lindschölds teaterintresse i förgrunden, då hon vill bestämma vad det var som drev truppen att flytta till Stockholm och arbeta där. Ett är drottning Ulrika Eleonoras lust för skådespel, ett annat politiska och nationalekonomiska överväganden. Författaren har här gjort ett grundligt källstudium och presterat en levande och i flera avseenden ny bild av teaterlivet i Stockholm på Karl XI:s tid. Notiserna om de täta teaterbesöken i Heysigs dagbok var ett nästan sensationellt fynd.

I diskussionen om teaterns förutsättningar ställer Dahlberg Karl XI:s ofta framhållna likgiltighet emot Ulrika Eleonoras intresse. Hon kommer därvid också in på den mest remarkabla begivenheten under 1680-talet, adelsdamernas framförande av Racines Iphigénie 1684. I tolkningen av de samtida uppgifterna om detta är jag inte överens med henne.

Om detta framförande är mycket skrivet. Man har särskilt fäst sig vid att det uppsköts så länge. Anton Blanck har i en känd uppsats i *Ur samma synvinkel* velat förklara det med att dramat skulle vara en politisk demonstration, en demonstration av de fransksinnade adelsdamerna mot Karl XI:s franskfientliga politik. Dahlberg följer Blanck, då hon betonar Karl XI:s bristande intresse för föreställningen. Men Blancks tolkning bygger på en mycket ensidig läsning av ett par ministerrapporter, där t. o. m. stycken som han själv citerar går rakt emot hans tolkning. Blanck säger bl. a. att kungen som knappt kunde ett ord franska till sist hade släpats dit. Men i den franska rapport han citerar står att »ses Majestés en furent tres-satisfaites». Den antifranska politikens drivande kraft var kanslipresidenten Bengt Oxenstierna. Blanck räknar upp namnen på de franskfientliga damer som medverkade, men han underlåter att nämna, att Oxenstiernas 14-årige son, även var med. Hade föreställningen betraktats som en demonstration, hade väl inte Oxenstierna låtit sin son medverka! Och vad kungens intresse beträffar, nöjde han sig

inte med att se pjäsen en gång, utan kom tillbaka vid den andra föreställningen i april och bjöd då alla de medverkande på fest på slottet.

Orsaken till dröjsmålet tycks vara en annan. Föreställningen gavs den 7 januari. Dahlberg är här oprecis, troligen emedan hon sett datum 15 januari i ett österrikiskt brev. Men det gäller nya stilen. Flera rapporter, varav två tidigare inte använda är av stort intresse, ger detta datum och är enstämmiga om flera detaljer. De tidigare inte använda är Henrik Horns dagbok – som författaren nyttjat i annat sammanhang – och den dagbok en hanoveransk diplomat skrev under ett besök i Stockholm julen 1683–84 (tryckt i *Samfundet S:t Eriks årsbok* 1964). Den senare anger – liksom flera andra – att föreställningen skulle ha skett 5 januari men uppsköts »wegen Ihrer Majestät der Königin Unpässlichkeit». Den 7 januari gick det hela av stapeln, trots att inte drottningen var med, men nu tog man tydligen hänsyn till att kungen skulle se det före sin sedan länge planerade resa. Orsaken till uppskjutandet var alltså inte kungens bristande intresse utan hänsynen till drottningen – hon var i tredje månaden.

Som jag ämnar visa utförligare i annat sammanhang bör man snarare se föreställningen som en feministisk demonstration än som en politisk. Det är första gången kvinnor spelar mansroller på svensk scen. Det var adelsdamer med den högsta status, som gjorde detta. Både de dikter som skrevs till händelsen – där kvinnorna kallas »amasoner» vilket brukades när man talade om kvinnor i manliga roller – och den hannoveranske diplomatens omdömen visar att det framför allt var detta samtiden lade märke till. I England hade den teaterintresserade franskfödda drottningen Henriette Maria femtio år tidigare låtit en liknande demonstration komma till stånd. Detta har visserligen inte direkt med »Dän Swänska Theatren» att göra – den förutsatte rimligen män i mansrollerna. Men en av medlemmarna, Törnqvist, översatte troligen 1693 Racines Esther, för att den skulle framföras enbart av kvinnor, delvis damer ur samma krets som 1684.

Däremot finns ett annat samband som kan vara värt att ta fasta på. Som Kurt Johannesson visat, spelades Iphigénie halvt som opera, med musik hämtad från Lully. Flera av »Dän Swänska Theatrens» dramer förutsätter musik. Detta är en sida som Dahlberg försummat, vilket är skada inte bara med tanke på hur litet källmaterial vi annars har. Man kan fråga sig var truppen fick musikalisk hjälp. Här blir några uppgifter intressanta. Wieselgren har visat att Bergmans Psyche har haft Fontenelles operatext med musik av Lully som en förebild. Under Stockholmstiden kunde truppen ha haft tillgång till bröderna Gustaf Düben d. y. och Anders Düben, som båda är kända för sitt intresse för Lullyskolan. Men fanns sådana möjligheter redan i Uppsala?

Johan Celsius uppges ha gjort den vanliga peregrinationen och kan då i slutet av 1670-talet ha hört Lullyoperor i Paris. Men som Schück uppmärksammat hyllas Celsius vid framförandet av Orpheus av en man vid namn Michael Zethrin. Schück känner honom bara som »en af den Karolinska tidens mindre vitterlekare». Det finns en hel handskriven diktsamling av honom i UUB (Nordin 1135). Men om han är en mindre vitterlekare så har han gjort sig ett större namn som musiker. Carl Allan Moberg har ägnat honom en särskild uppsats i STM 1936. Zethrin verkade i Stockholm från 1694 som lärare och rektor vid stadens trivialskola. Han var starkt fängslad av Lullyskolan, något som kan beläggas redan 1676. Han kom till Uppsala 1678 och höll där flera orationer men tog inte någon examen utan flyttade till Stockholm, där han blev informator för en medlem av den rika borgarsläkten Törne. Jag vill här lägga till att flyttningen skedde sannolikt före 1687 och att den Törne det gäller bör vara borgmästaren Michael Törne, då denne kallas »Maecenas». Man kan också tillägga, att hans väg förefaller vara parallell med den flera medlemmar i teatertruppen gått. Moberg har också i översiktsverket *Från kyrko- och hovmusik till offentlig konsert* direkt förbundit Zethrins namn med ett av våra dramer, Lykko-prijs, egendomligt nog utan att minnas, att det är ett verk av vår teatertrupp, som hade en medlem med kontakt med Zethrin. Det skulle inte förvåna om Zethrin har samarbetat med teatertruppen och stått för det musikaliska. Här förefaller vara en väg att gå vidare på.

Även beträffande truppens egentliga medlemmar har Dahlberg inte utnyttjat alla tillgängliga källor. Om Isak Börk kan vi få några uppgifter i Sven Olssons avhandling om Olof Hermelin. Det förefaller som om Hermelin hjälpt honom i Dorpat; ett brev i W 25:8 i Linköping tyder därpå. Från Börks senare år stammar också en tidigare okänd lång hyllningsdikt över Karl XI, bevarad i E 505 UUB. Listan på dikter av Törnqvist, Celsius och Widman kan också göras längre, med hjälp av den nya katalogen över UUB:s bestånd av tillfällesdikter. Särskilt intresse har det faktum, att Widman skrev en gravdikt över Carl Liedeman 1691 och en över Maria Christina Königsmarck 1692. Över Liedeman skrev också Dahlstierna, liksom båda skrev över svägerskan Catharina Grundel. Det var i dikten över Liedeman som Dahlstierna först utvecklade den stil som han fullkomnade i Kunga-Skald. Dahlberg vänder sig mot Noreens ord om påverkan från teatertruppen på Dahlstierna. Men särskilt Widman påminner ofta om Dahlstierna. De personliga kontakterna bör där föras in i bilden. Man bör dock påpeka att

vår Widman inte skall förväxlas med den som blev rådman i Stockholm, såsom skett i boken *Stockholms rådhus och råd.* Gravdikten över Maria Christina Königsmarck kan tyda på en kontakt också mellan teatertruppen och Königsmarckarna. Det kan ha funnits annat än Lully-musiken som har förenat denna hovteater och den starkt teaterintresserade Maria Aurora Königsmarck. Truppen slutade 1691, samma år som Aurora lämnade landet. En tillfällighet?

Avhandlingen använder de båda huvudhandskrifterna som det viktigaste källmaterialet. Det är inte förvånande: de flesta dramerna finns endast där. Och i ett fall där det funnits ytterligare en avskrift har denna gått förlorad. Det gäller den s. k. Bergshammarhandskriften till Börks Darius, som var känd och nyttjad av Karlsson, då han gav ut dramat, men sedan har försvunnit. Den är nu återfunnen, så som man kan se av Holm-Karlssons hösten 1975 utgivna katalog över *Enskilda arkiv i riksarkivet.* Ett studium av handskriften visar snart, att den är ytterst viktig. Handstilen företer flera drag som starkt liknar Börks handstil. Det är sannolikt men med hänsyn till att vi bara har tillgång till förminskade kopior av Börks brev omöjligt att bevisa, att det verkligen är Börks hand. Handskriften uppvisar flera intressanta ändringar med samma hand. Så långt jag kunnat se går de i en viss riktning, att anpassa texten så att den inte kunde stöta den som var känslig för vårdslöst tilltal till en kung. Anmärkningsvärt är också att vi också här har den numrering vid var 25:e vers, som vi så väl känner från Löberödshandskriften, men att den här införts i efterhand.

Celsius' Orfeus är känd i flera avskrifter. Jag har emellertid i DelaGardie Varia 43 i LUB funnit ett särskilt häfte med titeln »Tragoedia om Orpheo och Eurydice», som innehåller en kritiskt värdefull avskrift av Celsius' Orfeus, fastän avskriften är sen. Den tycks utgöra ett mellanled mellan den stora gruppen DCE+B och Löberöd och Sundby i Nodermans edition, vilket gör att den vid sidan av Löberöd blir den viktigaste.

De invändningar som gjorts mot Gunilla Dahlbergs avhandling gäller mer försummandet av vissa biografiska och bibliografiska möjligheter än de resultat som presterats. Det är här svårt att göra en riktig bedömning: en del som recensenten väntat skulle stå i denna första del hade kanske kommit in i andra delen. Det står emellertid klart att vi här har ett ovanligt gediget arbete och har skäl att med stora förväntningar se fram mot det fullbordade verket.

Bernt Olsson

Torkel Stålmarck: *Jacob Mörk. Studier kring våra äldsta romaner.* Norstedts. Sthlm 1974.

Avhandlingsförfattaren inleder sin framställning med påpekandet, att Jacob Mörk trots sin pionjärinsats för den svenska romankonsten ägnats ett påfallande blygsamt intresse av litteraturforskarna från vårt sekel. Den senaste vetenskapliga undersökningen av betydelse ligger nästan 70 år tillbaka i tiden: Fredrik Bööks klassiska gradualavhandling Romanens och prosaberättelsens historia i Sverige intill 1809. Dessförinnan hade Valfrid Vasenius på 1890-talet med sin monografi över vår första publicerade originalroman, Adalriks ochGiöthildas äfwentyr, förberett marken för Böök.

Man kan gott säga, att det är en intressant och angelägen uppgift Torkel Stålmarck tagit på sig, då han gått att dels söka bestämma Jacob Mörks plats i frihetstidens intellektuella liv, dels att belysa de tidigaste insatserna i den svenska romankonstens historia. Avhandlingen är i viss mån ett vittnesbörd om det under senare decennier markant ökade intresset för barocktidevarvets litteratur och konst, trots att Mörk var verksam ett stycke in på 1700-talet. Inte minst tyska forskningsinsatser har uppenbarligen varit stimulerande och matnyttiga för Stålmarck i hans arbete.

Avhandlingen har fyra huvudavdelningar. En första (om 30 sidor) har en biografisk inriktning, vilket framgår av rubriken »Levnadsloppet», men den innehåller också en kortfattad redovisning av Jacob Mörks författarskap vid sidan av romanerna, vilka ju utgör huvudobjektet för undersökningen. I den andra huvudavdelningen (om 110 sidor), avhandlingens största och centrala del, behandlas »Adalriks och Giöthildas äfwentyr». Den tredje huvudavdelningen är inriktad på en behandling av romanen »Thecla» eller den beprö̈fwade thrones dygd» och är hälften så stor som den föregående.

Avhandlingen avslutas med ett avsnitt rubricerat »Ur romanernas formvärld» (om 30 sidor), ägnat åt stilistiska och berättartekniska faktorer. Inledningsvis betecknar författaren sin metodiska inriktning såsom i första hand idéhistorisk.

Det hör till vid en granskning av en doktorsavhandling att kommentera också den tekniska utrustningen, notapparat, käll- och litteraturförteckning osv. Likaväl som avhandlingen utmärks av en sober typografi och påfallande vårdad språkdräkt, präglas den av omsorgsfull korrekturläsning och noggrannhet i detaljerna. Felaktigheterna är få och knappast graverande. Ifråga om handskriftsmaterialet från K V A (s. 274) anges inte, att brevskrivaren är Jacob Mörk, medan adressatens namn, P. W. Wargentin är utsatt. Det gäller de enda brev av Mörk, som författaren haft tillgång till. Det har inte – trots mycken möda – lyckats honom att spåra ytterligare delar av den tydligen ganska om-